

YÖNCÜLER'İN İKTİDAR STRATEJİSİ TAHAYYÜLÜ: YÖN DERGİSİ'NDE (1961-1967) NÂSIR'IN SOSYALİST İKTİDARI

İlhan BİLİCİ¹

Öz

Bu çalışmanın amacı Mısır lideri Cemal Abdünnâsır'ın benimsediği sosyalist iktidar stratejisinin Yön Dergisi'nde nasıl ele alındığını incelemektir. Bu kapsamda, bir aydın hareketi olarak 1960'lı yıllar Türk siyasal yaşamının öncü süreli yayınlarından ve sosyalist ideolojinin hâkim temsilcilerinden biri olan Yön Dergisi araştırmanın veri kaynağını oluşturmaktadır. Çalışma kapsamında *Yön*'ün 222 sayıyı kapsayan yayın hayatı boyunca içerdiği imzalı ve imzasız tüm yazılar incelenmiştir. İnceleme gerçekleştirilirken çalışma, yöntembilimsel açıdan doküman incelemesine dayanmaktadır. Elde edilen bulgular ise betimsel analiz yöntemi ile değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme neticesinde, *Yön*'ün düşünce dünyasında post-kolonyal geçmişe sahip Nâsır liderliğindeki Mısır'ın bağımsızlık mücadelesinde benimsediği yol ve yöntemler bir iktidar stratejisi olarak *Yöncüler* tarafından olumlandığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türk Siyasal Hayatı, Yön Dergisi, Nâsır Sosyalizmi, Zinde Kuvvetler, Hür Subaylar

JEL Kodları: N25, N40, N94, N95

YÖNCÜLER'S IMAGINATION OF POWER STRATEGY: NASSER'S SOCIALIST POWER IN YÖN JOURNAL (1961-1967)

Abstract

The aim of this study is to examine how the socialist power strategy of Egyptian leader Gamal Abd al-Nasser is discussed in *Yön* journal. In this context, *Yön* journal, which is one of the leading periodicals of Turkish political life in the 1960s as an intellectual movement and one of the dominant representatives of socialist ideology, constitutes the data source of the research. Within the scope of the study, all authored and anonymous articles of *Yön*, which included 222 issues, were examined. While conducting the examination, the study is methodologically based on document analysis. The obtained findings were evaluated with descriptive analysis method. As a result of this evaluation, it has been determined that the ways and methods adopted by the post-colonial Egypt under the leadership of Nasser were affirmed by *Yöncüler* in the world of thought as a power strategy.

Keywords: Turkish Political Life, Yön Journal, Nasser Socialism, Vigorous Forces, Free Officers

JEL Codes: N25, N40, N94, N95

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, ilhan.bilici@erdogan.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-4085-7274>

GİRİŞ

Yön Dergisi, 1960'lı yıllar Türk siyasal hayatı açısından yaşamsal değere sahip süreli yayınlardan birisidir. Bir aydın hareketi olarak ortaya çıkan Yön Dergisi dönemin siyasal atmosferinin resmedilmesi ve sosyalist bir perspektifle olayların ele alınması noktasında özgün bir nitelik taşımaktadır. Yön, sol entellektüellerin fikir teatisinde buldukları merkez olmakla birlikte “dönemin siyasal tartışmalarını şekillendiren çok önemli bir mecradır” (Bölükbaşı, 2022, s. 1960). Bu mecrada özelinde 27 Mayıs ve sonrası ortaya çıkan siyasal tabloda *sol* söylemler giderek artış göstermiştir. Daha çok *anti-emperyalist* ve *anti-kapitalist* söylemsel bileşene sahip olan dönemin sol retoriği Yön sayfalarında hâkim bir konum elde etmiştir. Dergide Kemalizm'in kültürel mirasına sahiplik etme arzusu ve milliyetçi bir düşün dünyası ile tam bağımsız bir Türkiye'nin özlemi işlenmiştir. Az gelişmiş ülkeler için kalkınmanın salt sosyalizm ile gerçekleştirilebileceğini ileri süren *Yöncüler*,² Nâsırvari yani kapitalist olmayan kalkınmayı benimseyen sosyalist anlayışa meylenmişlerdir. *İlerici* ve *çağdaş* bir Türkiye'nin inşası için iktisadi kalkınmanın güçlü bir devletçilik imasıyla tatbik edilmesinin gerekliliği vurgulanırken ordu, gençlik ve aydınların öncülüğünde *Zinde Kuvvetler* formasyonunun lokomotif rolü ihmal edilmemektedir. Ancak *Yöncüler*'in salt anti-demokratik bir tutum benimsediklerini ileri sürmekten ziyade daha çok konjonktüre bağlı olarak demokratik ve anti-demokratik yol ve yöntemler benimsediklerini belirtmek mümkündür. Oldukça geniş bir yelpazede değerlendirilebilecek *Yöncüler*'in iktidar stratejileri *Üçüncü Dünya Ülkelerindeki gelişmelerle* ilişkilendirilebilmektedir. Bu amaçla Yön Dergisi'nde Mısır, Sudan, Libya, Tunus, Yemen, Irak ve Suriye'deki siyasal ve iktisadi gelişmelere önem verilmektedir fakat bu ülkeler içerisinde yer alan ve post-kolonyal geçmişi bulunan Mısır'a ayrı bir değer atfedilmektedir. Ancak, ilgili literatür incelendiğinde Nâsır'ın iktidar stratejisini (Duman, 2020; Erdem, 2017) ve Hür Subaylar askeri darbesini (Bayraktar, 2020; Erdoğan, 2019) ele alan güncel çalışmalar bulunmakla birlikte süreli yayınlar özelinde siyasal bir aktör olarak Nâsır'ı ve politikalarını Yön Dergisi bağlamında inceleyen çalışmaların sayısının oldukça sınırlı olduğu gözlemlenmiştir.

Bu doğrultuda mevcut çalışmanın temel amacı Mısır'a atfedilen değere binaen Yön Dergisi'nde Nâsır sosyalizminin ya da Nâsır iktidarının nasıl ele alındığının ortaya konulmasıdır. İlâveten, Mısır'da Nâsır liderliğinde Hür Subaylar tarafından gerçekleştirilen askeri darbenin *Yön*'ün düşünce dünyasını bir iktidar stratejisi olarak ne ölçüde etkilediği irdelenmiştir. Diğer bir ifadeyle, “*Mısırdaki gelişmelerin tarihi seyri Türkiye'de tekerrür edebilir mi ya da ettirilebilir mi?*” sorusuna cevap aranmıştır. Bu soruyu cevaplandırmak üzere *Yön*'ün 222 sayıyı kapsayan yayın hayatı boyunca içerdiği imzalı ve imzasız tüm

² Doğan Avcioğlu, “Atatürk'ün özlediği Türkiye'yi kurabildik mi?” başlıklı bir açık oturumda ilk defa “biz yöncüler” ifadesini dile getirmektedir (Yön, 1962f, s. 12). Bu ifadeden hareketle, Yön Dergisi etrafında bir araya gelen ve deginin kurumsal kimliğini temsil eden yazarları tanımlamak üzere çalışma boyunca *Yöncüler* ifadesi kullanılacaktır.

yazılar incelenmiştir. Çalışma yöntembilimsel açıdan doküman incelemesine dayanmaktadır. Doküman incelemesi, yazılı materyallerin araştırılmasını konu alan ve verilerin doğal ortamda elde edilmesine imkân tanıyan araştırma yöntemlerinden birisidir (Merriam, 2018, s. 131-155). Doküman incelemesi neticesinde elde edilen bulgular betimsel analiz yöntemi ile değerlendirilmeye tabi tutulmuştur. Betimsel analiz yöntemi araştırma sonucunda ulaşılan verilerin toplumsal gerçeklikle bağdaştırılması gerektiğine imkân sunmaktadır. Yani, veri toplumsal bağlamından soyutlanmaksızın değerlendirilir (Punch, 2016, s. 220). Metnin akış kurgusunda ilk olarak öncesi ve sonrası ile Hür Subaylar'ın gerçekleştirdiği askeri darbe ele alınmıştır. Bu süreçte siyasal bir aktör olarak Nâsır'ın başta Mısır olmak üzere azgelişmiş ülkeler grubunda yer alan devletler açısından kurtarıcı bir figür olarak yükselişi irdelenmiştir. Sonrasında ise veri kaynağını oluşturan Yön Dergisi'nde kaleme alınan dönemin Mısır'ında ortaya çıkan siyasi ve iktisadi gelişmeler ele alınmıştır. Bu doğrultuda, öncelikle Yön Dergisi'nde 23 Temmuz 1952 askeri darbesinin nasıl karşılandığı, sonrasında siyasal iktidarı elde eden Nâsır'ın sosyalist bir politikayla Arap sosyalizmine nasıl ivmelendiği ve siyasal bir aktör olarak Nâsır'ın *Yön*'ün düşün dünyasında nasıl bir yere konumlandığı incelenmiştir.

ASKERİ BİR DARBENİN ANATOMİSİ: KRAL FARUK'TAN BAŞKAN NÂSIR'A SOSYALİST SÖYLEMİN İNŞASI

Siyasal bir aktör olarak Kral Faruk, 1936 tarihinden 1952 Hür Subaylar askeri darbesine kadar Mısır'ı monarşik bir idare ile yönetmiştir. Mısır'ın siyasal hayatında 16 yıllık iktidarlığı döneminde Faruk'un sahip olduğu kişisel özellikler, 1948 Arap-İsrail Savaşı yenilgisi, tarım toplumu olan Mısır'ın ekilebilir/sürülebilir arazilerinin büyük bir bölümünün zenginler tarafından sahiplenilmesi, toplam nüfusun yarısının kırsal alanlarda yaşaması ve tarım gelirlerinin tedrici düşüşü ve zamanla zengin-fakir ayrımının ekonomik olarak derinleşmesi (Duman, 2020, s. 28), kısa sürede sıklıkla azınlık hükümetlerinin kurulması ve yıkılması, siyasi suikastların gerçekleştirilmesi (Bayraktar, 2020, s. 610) gibi siyasi ve ekonomik faktörler mevcut iktidara karşı Mısır halkının güven kaybetmesine ve Faruk yönetiminden uzaklaşmasına sebebiyet vermiştir. İlerici aydınların da “başarısızlık ülkesi” olarak nitelediği Mısır'ın reforme edilebilmesi için “adil tiran”ın (just tyrant) gerekliliği dile getirilmeye başlanmıştı (Gordon, 2006, s. 28). Bahse konu durumlar nihayetinde Mısır'ın daha güçlü bir lidere gereksinim duyduğu düşüncesi ortaya çıkmıştır.

Diğer taraftan, Büyük Britanya'nın Mısır'ı işgal etmek istemesi ve Kara Cumartesi olarak nitelendirilen halk isyanının ve öğrenci ayaklanmalarının patlak vermesi ile birlikte Mısır'ın başkenti Kahire'de kitlesel eylemler ve yıkıcı faaliyetler baş göstermiştir. Ülke çapında yabancılara ait ev ve iş yerleri yağmalanmaya başlanmış, onlara ait oteller saldırılara maruz kalmıştır. Gittikçe artan kaotik ve anarşist durum halkın güvenlik kaygıları taşımaya yol açmıştır. Halkın endişeleri nihayetinde sistem değişikliği talebine kanalize olunmuş ve bahse konu kaotik ortamın ortadan kaldırılması adına askeri bir darbe ya da devrim gibi anti-demokratik yolların reçete olabileceği sorunsalına ivmelenilmiştir (Duman, 2020, s. 28).

Askeri darbeye giden süreçte Büyük Britanya'nın ülkedeki varlığı önemli bir rol oynamıştır. Mısır'ın eski bir İngiliz sömürgesi olması ve ülkede süregelen ekonomik kriz gibi faktörler halkı İngilizlere karşı negatif bir tutum benimsemeye itmiştir. Bu tutum aynı zamanda Mısır'da milliyetçiliğin canlı bir ideoloji olarak benimsenmesine ve güçlü imalarla yaygınlaşmasına yol açmıştır. Bu süreçte Büyük Britanya ile Mısır arasında imzalanan 1936 tarihli Ortak Savunma Anlaşması'nın 1951 yılında feshedilmesi önemli bir rol oynamıştır. Fesih işlemi ile birlikte İngiliz birliklerine saldırılar başlamış ve misilleme olarak silahlı grupların karargâh olarak kullandıkları iddia edilen İsmailiye polis karakoluna saldırılar gerçekleştirilmiştir. On iki saat süren çatışmalar neticesinde İngiliz birlikleri tarafından ülke çapında infiale yol açan 50 Mısır polisi öldürülmüştü. Bu hadise, Mısır siyasal hayatında *Kara Cumartesi* olarak adlandırılmaktadır. Nihayetinde İngiliz karşıtlığı ile başlayan milliyetçi dalga ülke geneline yayılmaya başlamıştı. Hür Subaylar'ın askeri darbeyi gerçekleştirmesinde ve cumhuriyetin ilan edilmesinde bahse konu milliyetçi dalga, anti-kapitalist ve anti-emperyalist tutumlar yaşamsal rol oynamıştır (Bayraktar, 2020, s. 616-617).

Hür Subaylar örgütünün kuruluşu 1942 yıllarına dayanmaktadır. İdeolojik yakınlıkları ne olursa olsun ülkedeki bütün siyasi muhalefet hareketlerinden bağımsız bir örgütlenme olarak ortaya çıkmıştır (Gordon, 2006, s. 26). Genç subayların öncülüğünde kurulan örgütün kuruluş gerekçesi Kral Faruk rejiminin yol açtığı toplumsal huzursuzluk ve ekonomik çıkmaz olarak gösterilmektedir. Ordu içerisinde artan hoşnutsuzluk 23 Temmuz 1952 yılında iktidarın askeri elitlerce elde edilmesine yol açmıştır. Bu süreçte aydınlar/akademisyenler önemli rol oynamıştır. İskenderiye Üniversitesi akademisyenleri Kral Faruk'un İskenderiye'de bulunduğu ve cuntanın henüz kontrolü sağlamadığı saatlerde askeri cuntaya desteklerini bildirmişlerdir (Bayraktar, 2020, s. 617). Askeri elitler arasında her ne kadar sosyo-ekonomik ve siyasi konularda görüş birliği bulunmamasına karşılık monarşinin tasfiyesi, İngiliz emperyalizminin ortadan kaldırılması ve toplumsal reform gibi konular üzerinde anlaşmaya varılan ortak paydalar olarak gösterilmektedir (Erdem, 2017, s. 74). Diğer taraftan cunta üyeleri arasında mutlak bir ideolojik bütünlükten ya da ortak bir politik kimlikten bahsetmek de mümkün görülmemektedir. Cunta, Halil Muhiddin ve Ahmet Fuat gibi Marksist fikirlerden etkilenen üyelerden liberal milliyetçilere kadar geniş bir ideolojik yelpazenin temsilcilerinden oluşmaktaydı (Erdem, 2017, s. 74) ancak kendilerini her şeyden önce asker olarak görüyorlardı ve hareket manevralarını askeri bağlantılar üzerinden tesis ediyorlardı (Gordon, 2006, s. 27). Askeri darbenin gerçekleşmesi ile birlikte Enver Sedat, ihtilali meşrulaştırmak üzere 1945-1952 yılları arasındaki zaman dilimini kaotik dönem olarak nitelendirmiş ve anarşist durumun sona erdirilmesi amacıyla ihtilali zorunlu bir manevra olarak tanımlamıştır. Sedat'a göre, "tam da bir devrimin ilk dönemini yaşayan", "Mısırda tam manasıyla terör hakimdi, insan hakları; konuşma, toplantı yapma ve basın özgürlüğü, tam anlamıyla büyük bir kısıntıya maruz kalmıştı" (Ateş, 2012, s. 5). Bu şartlar altında askeri darbe kaçınılmaz olmuştur. Darbenin gerçekleşmesi ile birlikte askeri idare sivil ve askeri kanattaki diğer muhalefet

hareketleri ile iş birliklerini sürdürmeye özen göstermiştir. Sol cenahtaki ilişkiler özellikle yakınlaşmıştır. Nâsır başta olmak üzere cuntanın diğer pek çok üyesi Marksist doktrini kabul etmemesine karşın giderek sol ideologların etkisi altında kalmıştır (Gordon, 2006, s. 27). Bu gelişme özünde yeni idarenin nasıl bir hamle yapacağına, politikalar benimseyeceğine dair ipuçları barındırmaktadır. Bu noktada askeri elitlerin sosyalist ideolojiyi ve ülkenin sömürgeci geçmişinden dolayı anti-emperyalist politikaları benimsemeye eğilimli olduklarını belirtmek mümkündür (Bayraktar, 2020, s. 620). Zaten Nâsır Şubat 1956'da CBS radyosunda verdiği demeçte askeri darbenin temel prensiplerini şu şekilde tarif etmiştir: “sömürgecilik karşıtlığı, feodalizm karşıtlığı, yoksullukla mücadele, sosyal adalet, güçlü bir ulusal ordunun yaratılması ve temiz demokrasi” (Gordon, 2006, s. 37).

Darbe sonrası General Muhammed Necip sahip olduğu itibar dolayısıyla Yürütme Komitesi'nin başkanlığına getirilmiştir. Ancak bu komite zamanla Devrimci Komuta Konseyi (DKK) olarak revize edilmiştir. 1953 yılına gelindiğinde ise siyasi partiler lağvedilerek geçici bir anayasa ile devletin yegâne gücü olarak bu konsey kabul edilmiştir. Cumhuriyet ilan edilerek ülkenin Cumhurbaşkanı ve Başbakan'ı Muhammed Necip olmuştur. Askeri cuntanın en önemli simalarından olan Nâsır ise Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı olarak görev almıştır (Duman, 2020, s. 30). Ancak bir yıl gibi kısa bir süre sonra DKK'da güçlü bir liderliğe sahip olan Nâsır ile Necip arasında liderlik krizi baş göstermeye başlamıştır. Sembolik bir liderliğe sahip olması gereken/beklenen Necip'in gittikçe artan popüleritesi ve Nâsır'ın hedeflerine olan ince muhalefeti krizi derinleştirmiştir. Bu durum karşısında kayıtsız kalmayan Nâsır, Necip'i Müslüman Kardeşler'e arka çıkmakla itham ederek Necip'in tasfiyesine yol açmıştır. Bu tasfiye neticesinde Nâsır, Mısır'ın en güçlü siyasal aktörü olarak yerini almıştır (Duman, 2020, s. 30). Daha en başından beri Nâsır, post-kolonyal geçmişe sahip olan Mısır'ın Batı emperyalizmden kurtulmasını hedeflemiştir. Bu amaçla, “güçlü bir Arap-Müslüman kimliği inşa etmeye ve bağımsız bir ekonomik sistem” tesis etmeye gayret göstermiştir (Bayraktar, 2020, s. 617). Nâsır'ın benimsediği Arap milliyetçiliği ve ulusalcı siyaset siyasi bir lider olarak onun hem Mısır'da hem de Arap dünyasında artan bir üne kavuşmasına yol açmıştır. Nâsır'ın böylesi bir politika benimsemesinin altında yatan temel saikler İsrail'in artan gücüne karşı kuvvet toplamak ve iktisadi kalkınmayı gerçekleştirmektir (Duman, 2020, s. 28). Bu amaçla Nâsır iktidarda bulunduğu dönemde çeşitli politikalar hayata geçirmiştir. Çalışmanın amacı doğrultusunda bu politikaların bir kısmına bakmak yararlı olacaktır.

Nâsır'ın Mısır'ın bağımsızlığı noktasında hayata geçirdiği en önemli politikalardan birisi Süveyş kanalının millileştirilmesidir (Bayraktar, 2020, s. 617). Bu politika bağımsız bir Mısır ekonomisinin varlığı ve Batı dünyasına olan bağımlılığın sona erdirilmesi adına yaşamsal bir role sahiptir (Ateş, 2012, s. 28). Kanalın millileştirilmesi başta İngiltere olmak üzere, Fransa ve İsrail'in ülkeye saldırgan tutumlar

benimsemesine yol açmıştır. Ancak Nâsır, ABD ve Sovyet desteğiyle işgalci kuvvetleri püskürterek Süveyş krizinin siyasi bir zafere dönüşmesini sağlamış ve “birçok Arap ülkesinde devrimci akımların güç kazanmasına” yol açmıştır (Erdem, 2017, s. 82). Dahası Süveyş kanalının millileştirilmesiyle birlikte Nâsır, Arap dünyasında popülaritesini konsolide etmiş ve Arap coğrafyasının lideri olarak görülmeye başlanmıştır (Duman, 2020, s. 28). Nâsır'ın hayata geçirdiği ikinci önemli reform girişimi tarım/toprak reformu tasarısıdır. 1950'lerde ülke genelindeki verimli toprakların üçte birinden fazlası Mısırlıların yüzde 0,5'inden daha azı tarafından sahiplenilirken diğer üçte biri daha çok yoksul çiftçileri oluşturan nüfusun yüzde 95'i tarafından paylaşılmaktaydı (Osman, 2011, s. 54). Toprak reformu ile birlikte bir aileye ait arazinin büyüklüğü en fazla 100 dönüm ile sınırlandırılmış, süresiz mülkiyet ortadan kaldırılmış; kiralanan sürülebilir arazilere kira sınırlaması getirilmiş, köylülerin yasal hakları güçlendirilmiş ve en önemlisi büyük toprak sahiplerinin yüz binlerce verimli topraklarına el konularak milyonlarca topraksız köylüye dağıtılması sağlanmıştır (Osman, 2011, s. 55). Ayrıca, toprak reformunun sağlıklı işlerliğini sağlamak adına Asvan Baraj'ının inşasına başlanmıştır. Finansmanı ise Sovyet destekli olmuştur. Gittikçe artan Sovyet-Mısır yakınlaşması Nâsır'ı sosyalizme çok daha eğilimli bir hale getirmiş ve “Arap sosyalizmi” kavramını ortaya çıkarmıştır (Duman, 2020, s. 32). Diğer taraftan sosyal eşitlik uygulamaları hayata geçirilmiştir. Bu minvalde, gelir dağılımı kanunu ile maaşların standartlaştırılması sağlanmış, belirli bir oranın üzerinde gelir elde edenlerden %90 oranında vergi tahsil edilmiş; çalışanlara emeklilik sistemi tanınmış ve sağlık sigortası gibi güvenceler sağlanmıştır (Duman, 2020, s. 32). Bu uygulamaların her biri varlıklı sınıfın çıkarlarını ve nüfuzlarını azaltmaya yönelik sosyal adaletçi politikalarlardır. Sonuç olarak Nâsır, siyasal iktidara geldikten sonra kademe kademe “ulusal bağımsızlıkçı söylemini” benimsemekle birlikte “Arap dünyasının liderliğin[e]” de oynamıştır (Erdem, 2017, s. 78). Nâsır'ın karizmatik otoritesi ile birleşen “milliyetçi ve anti-emperyalist ‘pan-Arabist’” söylem Sovyet yakınlaşması ile birlikte “anti-kapitalist ‘sosyalist’” bir ideolojik evrilmeye maruz kalmıştır (Erdem, 2017, s. 78). Bu ideolojinin inşasında aydınların rolü büyüktür. Sosyalist aydınlar “milliyetçi sosyalizm” adı altında “İslami, Marksist ve Arap milliyetçiliğinden” müteşekkil yeni bir fikir akımının inşasına öncülük etmişlerdir (Ateş, 2012, s. 4). Bu akım Nâsır'ın benimsediği ve nihai olarak gerçekleştirmek istediği ideolojik eğilimin bir tezahürü olarak görülebilir. Ayrıca Nâsır'ın hem Arap dünyasında hem de kapitalizmle mücadele eden dönemin Üçüncü Dünya ülkelerinde siyasi bir aktör/lider olarak benimsenmesine ve ilham kaynağı olarak görülmesine yol açmıştır. Mevcut çalışmada şimdiye kadar Hür Subaylar darbesinin ortaya çıkmasına yol açan faktörlerden ülkenin ideolojik değişime maruz kaldığı darbe süreci sonrasında kadar Mısır siyasal hayatında derin izler bırakan Nâsır rejiminin ve politikalarının değerlendirilmesi gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın geri kalan kısmında ise yukarıdaki olayların tarihi seyri doğrultusunda Türkiye’de yayınlanan Yön Dergisi’nin bahse konu olayları ele alış biçimleri izhar edilecektir. Bu noktada, model bir iktidar stratejisi olarak nitelendirilen Nâsır

sosyalizminin/iktidar anlayışının Yön sayfalarındaki yansımaları araştırmaya konu edilmekte ve araştırma neticesinde elde edilen bulgulara yer verilmektedir.

YÖN DERGİSİ (1961-1967) VE NÂSİR'İN SOSYALİST İKTİDAR STRATEJİSİ

23 Temmuz 1952 askeri darbesi

Yön sayfalarında Hür Subaylar askeri darbesinin amacı/hedefleri ve sonuçlarını ele almadan önce, bahse konu ihtilalin kavramsal çerçevede ele alınış biçiminden başlamak yararlı olacaktır. Bu amaçla öncelikle ihtilal nedir sorusuna cevap aranacak ve sonrasında Hür Subaylar'ın gerçekleştirdiği 23 Temmuz 1952 askeri darbesi ele alınacaktır. Bu amaçla, *Yön Dergisi*'nde Mısır ihtilali ile birlikte siyasal iktidara gelen askeri elitlerin öncülüğünde hazırlanan *Milli Yasa*'ya referansla çeşitli değerlendirmeler aktarılmaktadır. Bu değerlendirmelerden bir tanesi de ihtilal kavramının mahiyetine dairdir. Mısır'daki ihtilal "niteliği itibariyle ilerleme[ci]" (Yön, 1962e, s. 10) olarak tanımlanmaktadır. İlgili yazının devamında "ihtilal niteliği bakımından, halkçı ve ilerici bir eserdir. İhtilal, bütün bir halkın, tasarladığı ve istediği yaşayış yolu üzerine dikilen engelleri inatçı bir direnişle yıkıp geçmek için bütün kuvvetini toplamasına dayanan bir harekettir" (Yön, 1962e, s. 10). İhtilal ayrıca, sosyo-ekonomik geri kalmışlığın ortadan kaldırılması, yarının ülkesinin inşa edilmesi, gelişmiş ülke seviyesine erişilmesi ve gelecek nesillerin umutlarının gerçekleştirilmesi için yapılan bir hamledir. Bu doğrultuda gerçek ve samimi bir ihtilalin taşınması gereken nitelikler itibariyle öncelikle halkçı ve ilerici olunması gerektiği vurgulanmaktadır (Yön, 1962e, s. 10). Diğer taraftan Nâsır, "Halk Kuvvetleri Milli Kongresi"nde ihtilalin temel felsefesini özetlediği konuşmasında: "*İhtilal, emperyalizmden ve derebeyi sömürücülüğünden ve az gelişmiş ülke olmak durumundan kurtulmak isteyen halkın tek kurtuluş yolu*" olarak *Yön* sayfalarına yansımaktadır (Yön, 1962b, s. 17).

Krak Faruk iktidarının "ahlaksızlığına, hırsızlığına, satılmışlığına ve İsrail'e karşı yenilgisine fena halde öfkelenen 'Hür Subaylar' grubundan 7 kişi, 23 Temmuz 1952 günü Genelkurmay binasına gittiler ve başkanı tevkif ettiler" (Avcıoğlu, 1966b, s. 8-10). *Yön* sayfalarında bu tarihi hadise "yeni ve şanlı bir safhanın başlangıcı" (Yön, 1962c, s. 10-11) olarak nitelendirilmiştir. Bu nitelendirme ile "Mısır denemesi, küçük burjuva menşeli, milliyetçi ve devrimci kadronun, tıpkı Atatürk'ün yapmak istediği biçimde, bir bağımsızlık ve kalkınma çabası" (Avcıoğlu, 1966b, s. 8-10) şeklinde resmedilmektedir. Son derece güç, karanlık ve tehlikeli şartlar altında gerçekleştirilen bu denemede bütün alanları ihtiva eden öncü bir ihtilal denemesine kalkışılmıştır (Yön, 1962c, s. 10-11). Bu deneme ile birlikte "Mısır halkı, kendi olumlu kuvvetleri sayesinde bütün çürümüş değerlere kesin olarak sırt çevir[miş], yüzyıllarca süren bütün baskı ve adaletsizlik kalıntılarını kendini kurtar[mış]" (Yön, 1962c, s. 10-11) ve milli birliğini tamamlamıştır

(Abdülmalik, 1963, s. 13). Yani, Mısır halkının iradesini serbestçe kullanmasını önleyen mekanizmalar ortadan kaldırılmıştır. Bu amaçla “23 Temmuz 1952 ihtilalinin en önemli yönü, bu ihtilale girişen ordunun, ihtilalin yapısını değil, sadece halkın isteklerinin bir vasıtası oluşu[dur]” (Yön, 1962d, s. 11). Bu doğrultuda, Nâsır'ın müdahalesi “sosyal hedefli askeri rejim tipinin tam bir örneği” (Abdülmalik, 1963, s. 13) olarak resmedilmektedir. Dolayısıyla ordunun halka ve halkın taleplerine olan bağlılığı müdahalenin başarıya ulaşması noktasında önemli bir rol oynamıştır. Abidin Dino (1965, s, 13) benzer bir değerlendirme yaparak Başkan Nâsır'ın “halka dayanıp (ki buna ordu çoğunluğu dahil)” toprak sahipleri ile büyük burjuvaziye yendiğini ifade etmektedir. İmzasız bir *Yön* yazısında Mısırda gerçekleştirilen askeri darbenin dönemin şartları içerisinde gerçekleştirilen diğer askeri darbelerden ayrı kılınması gerektiği vurgulanmaktadır. Bu minvalde 1952 İhtilali, “yeni bir ihtilal sınavının örneği” (Yön, 1962c, s. 10-11) olarak görülmektedir. Böylesi bir düşüncenin benimsenmesine yol açan temel faktör eylemin halk mücadelesine dayanmasıdır. Bu mücadele varlığını bazı teminatlara borçludur (Yön, 1962c, s. 10-11):

1. Hiçbir sınır tanımayan, ancak kütlelerin hak ve isteklerini göz önüne alan bir ihtilalci değişiklik arzusu.
2. İhtilalci değişiklik arzusunun, devlet yönetimini kendisine emanet ettiği bir öncü kadro (Bu öncü kadro, eskiden mevcut menfaatleri değil, fakat devletin meşru ve tabii efendisi olan halk kütlelerinin menfaatlerini göz önüne alarak devleti yönetecektir.)
3. Bir yandan tarihi ve tarihin çağdaş insan üzerindeki etkisini, öte yandan insanın tarih üzerindeki etkisini bütün derinliğiyle anlamak yetisi.
4. İnsanlığın geçirdiği bütün denemelere açık olan, bu denemelerin bütün özünü ve kazancını benimseyen, bu denemeleri yobazlıkla reddetmeyen veya birtakım komplekslerle ondan uzaklaşmayan bir düşünce.
5. Tanrıya, peygamberlerine ve bu peygamberlerin her zamanın ve her mekânın insanlarına hitabeden gerçek ve selamet dolu kutsal mesajlarına sarsılmaz bir iman.

Yön'e göre bu teminatları bünyesinde ihtiva eden askeri darbeye halk öncü bir rol oynamıştır. Bu niteliğinden dolayıdır ki 23 Temmuz büyük bir eser olarak nitelendirilmektedir. Başka bir imzasız *Yön* yazısında Arap milletinin mücadelesinde ihtilal tek çıkar yol olarak görülmektedir (Yön, 1962ç, s. 10). Ancak bahse konu ihtilalin kazanımları güvence altına alınabilmesi ve sürdürülebilmesi için üç temel unsurun ihmal edilmemesi gerekmektedir (Yön, 1962ç, s. 10):

1. Yobazlığa ve tedhişe boyun eğmeyen serbest tartışmadan ve sağlam düşünceden doğan bilimsel bir inanış üzerinde kurulu bir şuurlanma,

2. Arap mücadelesinin karşı karşıya bulunduğu değişik şartlara uyabilecek hür ve canlı bir hareket kabiliyeti,
3. Hissi sebeplerle, milli mücadeleyi yolundan ayıran ve enerjisinin büyük kısmını boşa harcatan yanlış yönlere sapmaktan kaçınarak hedefleri iyice seçmek ve bu hedefleri ısrarla izlemek.

Arap mücadelesinin hedefleri önünde yeni bir çıkış açan Arap ihtilali, içinde bulunduğu şartlar dahilinde gerçek değerine ulaşabilmesi için yukarıdaki üç temel unsura ihtiyaç duymaktadır. Bu ihtiyaçların giderilmesi ile birlikte “1- Hürriyet, 2- Sosyalizm, 3- Birlik” gibi milli özlemleri yansıtan hedeflere ulaşılabilecektir (Yön, 1962ç, s. 10). “Çağımızda Ekonomik Bağımsızlık Mücadelesi: Mısır Örneği” temalı *Yön* yazısında Doğan Avcıoğlu (1966b, s. 8-10) siyasi bağımsızlığı gerçekleştiren devrimci kadronun, bunu ekonomik bağımsızlıkla taçlandırması gerektiğini vurgulayarak Mısır halkının da desteğiyle sosyalist bir ivmelenmeye doğru yol alındığını belirtmektedir. Dahası Avcıoğlu (1966b, s. 8-10), “çeşitli nedenlerle bizim yarıda bıraktığımız bir yolda, Mısır, karşılaştığı önemli güçlüklerle rağmen, büyük mesafe almıştır” değerlendirmesinde bulunmaktadır.

Askeri darbenin gerçekleştirilmesi sürecinde Marksist terminolojinin ihmal ettiği ancak Mısır gibi *Üçüncü Dünya Ülkelerinde* yaygın bir şekilde siyasal yaşamda ağırlık kazanan ara tabakaların (*Zinde Kuvvetler*) rolü büyüktür. Mısır’da yaşanan gelişmeleri bu gibi kavramlar üzerinden değerlendirmenin gerekliliği vurgulanmaktadır. Bu noktada Doğan Avcıoğlu (1962a, s. 8) az gelişmiş toplumlarda proleteryanın tek veri olmadığı ve toplumsal gerçekliği anlamlı kılmak için başka kavramların varlığına ihtiyaç duyulduğunu belirtmektedir. O’na göre, Batı toplumlarında ve Marksist terminolojide önemsiz addedilen asker ve sivil memurlar gibi ara tabakalar “Üçüncü Dünyada, belli şartlar altında, milli burjuvaziden bağımsız olarak, ilerici gidişte öncü rol oynayabilmektedir” (Avcıoğlu, 1962a, s. 8). İmzasız bir *Yön* yazısında ara tabakaların rolüne dair Ostrovitjanov’dan referansla çeşitli değerlendirmeler gerçekleştirilmektedir. Bu değerlendirmelere göre, “Marksist teori, bugüne kadar, ara tabakaları, sarahatle tanımlamış sınıfların yol arkadaşı, ya da müttefikleri olarak görmüştür. Fakat, çeşitli ülkelerde, ara tabakaların iktidara gelişi onları artık tâli bir unsur saymayı imkânsız kılmakta ve rollerini yeniden değerlendirmeye getirmektedir” (Yön, 1966, s. 8). Bahse konu tabakaların Mısır’da Nâsır reformlarını gerçekleştirmeleri bu bağlamla değerlendirilmektedir. İlgili yazının devamında Mirskij ve Pokataeva’nın ortak çalışmasından hareketle Mısır’daki gelişmeler özelinde ara tabakaların rolü vurgulanmaktadır (Yön, 1966, s. 8):

İki yazar, **sanayileşmiş ülkelerde, proleteryanın tek temel veri olmadığı, öteki verinin, intelligentzia ve memurların gelişmesi olduğu** olgusu üzerinde ısrar etmektedir. Intelligentzia ve memurlar, mütecanis tabaka değildir. Bunlar, çeşitli sosyal gruplardan gelen burjuvazi ile proleterya

arasında bir ara mevki işgal eden bireyler topluluğudur. Bu tabakaların içinde, askeri intelligentsia, bir sosyal grup, yeni bir politik olay teşkil etmektedir. Nâsır Mısırı, halen bunun en iyi örneğidir.

Askeri Darbeden Arap Sosyalizmi'ne

Nâsır, 1952 sonrası sosyo-ekonomik alanda köklü reformlar hayata geçirmiştir (Tümer, 1961, s. 19). Bu reformlar dizisini feodalitenin tasfiye edilmesi, dış ticaret, mali kurumlar, yabancı şirketler ve temel sanayinin devletleştirilmesi, iç ve dış kapitalizmin temel kaynaklarının yıkılması ve burjuvazinin iktisadi gücünün kırılması (Avcıoğlu, 1963b, s. 9), yeni sanayileşme hamlesi, toprak reformu, İngiliz ve Fransız banka ve firmalarının kamulaştırılması gibi hamleler oluşturmaktadır. Tedrici artış gösteren bu gelişmeler neticesinde “her yıl teşekkül eden milli kaynakların kullanılmasında kamu yatırımlarının oranı artmış; özel yatırımlar azalmışa başlamıştır” (Tümer, 1961, s. 19). “Yerli ve yabancı sermayeye şiddetli bir mücadele açmış bulun[an]” (Yön, 1962a, s. 17) Nâsır, hayata geçirdiği politikalarla ekonomide teşekkül eden özel gelirleri ve tasarrufları daha büyük ölçekte kamuya aktarmış ve onun kullanımına tahsis etmiştir. Başarılı bir iktisadi kalkınmanın hayat bulabilmesi adına devletin ekonominin önemli bir kısmını elinde bulundurması gerekmektedir (Yön, 1962b, s. 17). Bu vesileyle sosyo-ekonomik planlama ile belirlenmiş hedeflere- “yeni bir Arap sosyalizmi[ne]” (Yön, 1962b, s. 17)- çok daha kısa ve kesin olarak ulaşılabileceği varsayılmıştır (Tümer, 1961, s. 19). Mısır gibi az gelişmiş ülkeler için sosyalizmden başka çıkar yol olmadığını dile getiren Nâsır'ın “Halk Kuvvetleri Milli Kongresi”nde dile getirdiği bu durum *Yön* sayfalarına şu şekilde yansımaktadır (Yön, 1962b, s. 17): “İktisadi bakımdan az gelişmişliğin, sosyalizm yoluyla çözülmesi, yirminci yüzyılın şartlarında ortaya çıkan tarihi bir zarurettir.” Ancak Nâsır, başka bir konuşmasında Mısır'da benimsenen Arap sosyalizminin Marksizm ve Leninizm'den ayrı kılınması gerektiğini vurgulamaktadır. Bahse konu konuşmada Nâsır şu değerlendirmeyi yapmaktadır (Yön, 1962b, s. 17):

Marksizm-Leninizm dinsizdir, halbuki bizim sosyalizmimiz dini ve Allahı tanır. Marksizm-Leninizm gericilerin diktatörlüğü yerine, proleterya'nın diktatörlüğünü getirir. Bizim sosyalizmimiz ise, bütün halkın demokrasiye geçişini öngörür. Bundan başka, Marksizm sömürücü sınıfın şiddet yoluyla tasfiyesini ister. Biz ise, meselelerimizi kan dökmeden çözmek arzusundayız.

Nâsır'ın Marksizm'i reddederek geliştirmiş olduğu doktrin “Arap Sosyalizmi” ya da “Kooperatifçi Demokratik Sosyalizm” olarak nitelendirilmektedir (Yön, 1963b, s. 13). Bu nitelendirme, “kaynağını sınıflar arasındaki mücadeleden sakınılması gerektiğine inanan sosyal düşüncenin gelişmesinden ve milletin şuurundan almaktadır. Bu sosyalizm, böylece sosyal tesianüd muhtevasının pratik bir uygulaması olmuştur” (Yön, 1963b, s. 13). Sosyal adalet temelli inşa edilen sosyalizmin bu türü Nâsır'ın da benimsediği yedi temel

prensip üzerinde bina edilerek komünizmden farklılaştırılmaktadır. Bu farklılaştırma Nâsır'ın doktrineri Heykal tarafından “Biz ve Komünizm” temalı eserde kaleme alınarak *Yön* sayfalarında karşılık bulmaktadır. İlgili farklar şunlardır (Yön, 1963b, s. 13):

1. Sosyal sınıflar: Birinci fark sosyal sınıflar meselesine bakış tarzındadır. Komünizm bir proletarya diktatörlüğü kurmak, yeni bir sosyal sınıfın aracılığı ile diğer bütün sınıfları ortadan kaldırmayı teklif eder. Arap sosyalizmi ise, sosyal sınıflar arasındaki zıtlıkların Milli Birlik içinde tedricen eritilmesi fikrini savunur. İhtilalci iç gelişme toplumun bir tek sınıf haline gelmesi işi bu Milli Birlik içinde tedricen eritilmesi fikrini savunur. İlerlemeyi engelleyen veya her ferдин yolunu tıkayan her çeşit sosyal duvarlarının dışında, ferdlerin durumları arasında ancak çalışmalarının değeri ölçüsünde değişik farklar bulunacaktır.
2. Mülkiyet meselesi: Komünizme göre, ‘her mülk sahibi aynı zamanda bir istismarcıdır.’ Arap sosyalizminde ise, birbirinden farklı bir tip mülkiyetin varlığı kabul edilmektedir. Birinci çalışmayı temsil eden, bir başkasını istismar etmeyen ve baskı altına almayan mülkiyettir. Burada mülkten yoksun olanlardan mümkün olduğu kadar çok sayıda kimseyi mal mülk sahibi yapmak bahis konusudur. İkinci tip ise, ‘istismarcı mülk sahipleridir’. Bunların öldürülmesi gerekmez. Fakat, başkalarını istismar etmeye yarayan silahlarının ellerinden alınması gerekir. Bundan sonra, onlar da yeni topluma kabul edilirler.
3. İstimlak: Komünizm, mülkün bedelini ödemediği istimlak edilmesi fikrinden yanadır. Arap sosyalizmi ise, devletleştirilen mülkün bedeline karşılık bir tazminat ödemesi fikrini kabul etmiştir. İstismarı yasaklayan bir kadro içinde yerleşmesi şartıyla özel mülkiyet bir hak hatta bir gayedir.
4. Ferdin rolü: Komünist toplumda, mülkiyetin tek sahibi devlettir. Ferd, kendi ana ihtiyaçlarını karşılayacak bir para karşılığı iş gören bir âlet telâkki edilir. Ferd, tarihin basit bir ürünüdür. Arap sosyalizminde ise ‘ferd sosyal yapının temelini teşkil eder. O, hem tarihin bir ürünü hem de tarihin yapıcısıdır.’
5. Bugün-yarın: Stalinin liderliğinde komünist uygulama tecrübeleri sırasında, insan nesilleri, istihali artırmak maksadıyla insafsızca kurban edilmişlerdir. Arap sosyalizminde ise ferдин ‘bugünü’ ile ilgilenir. Zira ‘bugün’ hayat kavramını yitirirse ‘yarın’ bir hiçten böyle bir hayat kavramı yaratamaz. Bunun içindir ki Birleşik Arap Cumhuriyetinde sosyalizmin başlangıcında bile, amme hizmetleri, meskenler, okullar, hapisaneler inşa edilmesi lüzumu unutulmamıştır.
6. Doktrinde taassup: Marksist analizin ana prensiplerine bağlı kalmak suretiyle de olsa, hiçbir komünist, önüne çizilen belli ana yoldan ayrılamaz. Aksi halde, ‘yoldan çıkmış’ olmakla itham edilir. Tito'nun durumu budur. Halbuki, Arap sosyalizmi, bütün dünya kültür zenginliğinin kendi

emrinde olduğu düşüncesindedir. Bu kültürden istifade edilebilir ve sonunda ona kendinden bir şeyler de katılabilir. Mısır bu kültürü kendi milli tecrübesinden sonuçları ve tarihi mirasıyla zenginleştirebilir.

7. İhtilalin aracı: Komünizm siyasi faaliyet teşkilatının bir tek partinin, komünist partisinin elinde olması gerektiğini düşünür. Ona, göre, komünist partisinin hâkim olmadığı veya yönetmediği hiçbir ihtilâl meşru değildir. Buna karşılık, Arap sosyalizminde ise, milletin hamle yapacağı ilk merhaleye ulaşmak maksadıyla siyasi faaliyet teşkilatının bütün millete yayılması, yani kuruluşun Milli Birlik içinde cereyan etmesi lazım geldiği inancı vardır.

Dolayısıyla Nâsır'ın Mısır'ın tarihi ve sosyo-kültürel seyri içerisinde ülkeye özgü bir sosyalizm anlayışı geliştirme çabası içerisinde olduğu görülmektedir.

Diğer taraftan kapitalizmin henüz gelişme göstermediği ve nihayetinde işçi sınıfının bir güç olarak ortaya çıkmadığı toplumlarda sosyalist bir idarenin kurulması pek mümkündür (Aren, 1962, s. 5). Avcıoğlu'na (1963b, s. 9) göre, “kapitalist olmayan gelişmeye yönelmiş intikal devresi, kapitalizmi atlayarak, sosyalizmi kurmaya hazırlamak için en kısa yoldur.” Mısır gibi bu süreci tecrübe eden ülkeler, sosyalist ideolojinin inşasına başlamadan önce iç ve dış kuvvet dengesine bağlı olan bir intikal dönemi tecrübe etmek durumundadır. Milli kurtuluş hareketinin devamı olarak görülen bu intikal döneminde “işçi sınıfının gücü ve tecrübesi, köylü ve işçi sınıfı arasındaki dayanışma seviyesi, Milletlerarası kapitalizmle bağlılık derecesi gibi” (Avcıoğlu, 1963b, s. 9) faktörler önemli rol oynamaktadır. Ancak bu süreçte ordu gibi ilerici role bürünen kuvvetlerin varlığı hayati bir değere sahiptir. Çünkü işçi sınıfı öncülüğü gerçekleştirecek yetkinliğe sahip değildir. Bu doğrultuda Doğan Avcıoğlu (1962, s. 20) “Sosyalist Gerçeklik” başlıklı yazısında şu satırları kaleme almaktadır:

Ordunun mutlaka faşizm getireceğini ileri sürenler, herşeyden önce Nasır denemesini aydınlığa çıkartmalıdırlar: Kral Faruk'u deviren Nasır ve Mısırlı genç subaylar, başlangıçta bir cins faşist idare kurmuşlardır. Genç subayların ilk yaptıkları icraat, işçileri asmak olmuştur! Yalnız, memleketi ileriye götürmek ateşiyle yanan genç subaylar, bazı zikzaklardan sonra, halk kitlelerinden çok büyük bir tazyik gelmediği halde sosyalizme yönelmişlerdir. Nasır, feodaliteyi ve burjuvaziye siyasi ve iktisadi güç olarak tasfiye etmiş, bunların yerine işçi ve köylülere dayanma zarureti duymuştur. Başkan Nasır'ın bu yaz açıkladığı program oldukça ileri sosyalist bir programdır. Bu değişikliği nasıl izah etmeli? Ordu ve faşizm kelimelerini aynı anlamda kullanmaya teşne görünenler, herşeyden önce bu soruyu cevaplandırmalıdır.

Fakat, Avcıoğlu başka bir yazısında Başkan Nâsır öncülüğünde girişilen bu mücadelede mutlak bir sosyalist idarenin kurulmuş olduğundan bahsetmenin pek mümkün olmadığını ama bahse konu yolda önemli gelişmelerin gösterildiğini ifade etmektedir (Avcıoğlu, 1963a, s. 3):

Gerçi Nasır, sosyalist bir idare kurmuş olmaktan henüz uzaktır. Nasır, memleket ekonomisini Milletlerarası kapitalizmine tabi olmaktan kurtararak, mali müesseseleri ve dış ticareti devletleştirerek ve feodaliteyi tasfiye ederek, Mısırı, kapitalist olmayan bir gelişme yoluna sokmuştur. Yalnız ekonomik ve politik bir güç olarak tasfiye edilen kapitalist sınıfın yerini, pek te iyi işlemeyen askeri ve sivil bir bürokrasi almıştır. Rejimin, işçi ve köylü gibi emekçi temeli zayıftır. Mısır, ancak bürokrasinin hakimiyeti kırılıp, memleketin kaderinde emekçiler tam söz sahibi olduğu zaman, sosyalizm yoluna girecektir. Bununla beraber, Nasır halk yararına işletilmek istenen, ileri ve kapitalist olmayan bir ekonominin temellerini atarak Mısırdaki sosyal ve politik istikrar sağlamıştır.

Ancak, hayata geçirilen politikalar neticesinde tasfiye edilen burjuvazinin yerini askeri ve sivil bürokrasi almıştır (Avcıoğlu, 1963b, s. 9).

Siyasal Bir Aktör Olarak Nâsır

1952 askeri darbesinden sonra Başkan Nâsır ve genç subaylar ile aydınlardan müteşekkil yönetici kadro yeni ve enerjik görünmesine karşın uluslararası toplum tarafından yeteri derecede önemsenmemiştir. Bu noktada *Yön* yazarlarından Melih Tümer (1961, s. 19) üç önemli gerekçenin varlığından bahsetmektedir: Birincisi, Başkan Nâsır, iktidara gelişiyle birlikte Fidel Castro'nun yaptığı gibi hızlı bir şekilde köklü ve geniş sosyal devrimlere başvurmaktan ziyade daha çok tedrici bir politik duruş sergilemiştir; ikincisi ise Başkan Nâsır'ın karşı karşıya kaldığı İsrail problemidir ki bu problem Mısır'ın yeni rejimini uzun bir süre meşgul edeceği varsayılmıştır; üçüncü olarak da Nâsır iktidarınca benimsenen “Müslüman devletler birleşiniz” ya da “Arap devletleri birleşiniz” şeklindeki söylemler Batılılarca daha çok hayali ve ütopyik olarak nitelendirilmiştir. Yeni idarenin karşı karşıya kaldığı problemlerin büyüklüğü ve benimsenen politik duruşun niteliği göz önünde bulundurulduğu zaman Nâsır'ın ilk iktidar yılları Batı toplumu başta olmak üzere diğer toplumlarca önemsenmemiştir. Ancak Başkan'ın Ortadoğu, Afrika ve Asya halklarının bağımsızlık savaşlarına ilgi duymaya başlaması ve tarafsız bir dış politika benimsemesine köklü sosyo-ekonomik devrimler eklenince Mısır'ın yeni idaresi başta Batı dünyası olmak üzere Asya, Afrika ve Ortadoğu toplumlarının ilgisini çekmiştir (Tümer, 1961, s. 19). Özellikle Arap dünyasında, “kısır bir milliyetçilik anlayışı ve İsrail düşmanlığıyla” Nâsır, giderek prestij kazanmıştır (Yön, 1962b, s. 17).

Nâsır'ın politikalarını yakından takip edenler içerisinde dönemin Türk aydınları da yer almaktadır. Yön Dergisi'nin yayın hayatı boyunca çeşitli düzeylerde yazılar kaleme alan İlhan Selçuk (1962, s. 6) "Nâsır'a Övgü" başlıklı *Yön* yazısında Nâsır iktidarına karşı olmadığını şu satırlarla ifade etmektedir:

Nâsır'a karşı değilim. Tersine, Orta Doğu Arap ülkelerinde en medeni rejim Mısırda kurulduğuna inanıyorum. Başarı kazanır mı bu deneme kazanamaz mı? Orasını zaman gösterecek... Ama Nâsır denemesini topyekûn ve bir elde kötölemek için ortada hiçbir sebep yoktur.

Nâsır özel teşebbüse karşı... Nâsır devletçi... Nâsır 1958'de toprak ağaları düzenine teslim olmuş bir Türkiye için elbette sevimsiz görünecek. Fakat acaba Atatürk devri Türkiye'si için sevimsiz görünür mü idi?

Bu soruya muhtemelen *görünmezdi* şeklinde cevap vermek yerinde olacaktır. Çünkü *Yön* yazarları Kemalizm ile Nâsır politikaları arasında bir ilişki kurarak nihayetinde her iki teşebbüsün de aynı amaca hizmet eder nitelikte olduğu belirtmektedir. Ancak tarihi seyir içerisinde dönemsellik farklılıkların bulunduğu belirtilmektedir. Bu noktada Niyazi Berkes (1966, s. 10-11) Mısır'daki gezisinden şu satırları *Yön* sayfalarına aktarmaktadır:

Yeni Mısır, eski yani Atatürk devri Türkiye'sine; yeni Türkiye eski yani Faruk devri Mısırına benzemek için adım adım ilerliyorlar. Yerlerimizi değiştiriyoruz. Zaten tarih boyunca bile Türkiye ile Mısır arasında böyle tuhaf birbirine ters gidiş var: Mısırda Memlûk feodalizminin zirveye vardığı zamanda bizde Selim III devri reformculuğu başladı. Bizde bu, gerici kuvvetlerle silinip süpürülünce Mısırda, Selim zamanının uyanık kişilerinin sığındığı Mehmet Ali uyanışı başladı. Türkiye'de Tanzimat'ı, Mısırda Mehmet Ali'nin çökertilmesi takip etti. Türkiye'de istibdad devri varken, Mısırda liberal bir rejim hüküm sürüyordu. Türkiye'de milli bağımsızlık savaşı oldu; Mısır emperyalizmin bilfiil kucağına düştü. Mısırın genç Kurmay subayı Nasır, Atatürk'ün hayatını incelerken, bizde Menderes Nuri Sait Paşayı incelemekte, onun tilmizliğini yapmakta idi. Mısır yabancı üstlerinden arındı: Türkiye'de hiç yoktan yabancı üsleri bağrına bastı. İki ülke bir hizada gidemiyor, ne hikmetse.

Ancak yeni Mısır'ın istikrarlı bir çizgiyle yoluna devam etmesine katkı sağlayan çeşitli unsurlar bulunmaktadır. Bu unsurların en önemlisi "bizde, sonraları devrimi foslatan bir iki önemli noktaya el atılmadığı için neler oldu, gördük. Bunlara [toprak reformu] burada el atılmış" (Berkes, 1966, s. 10-11). Başka bir unsur olarak da Nâsır'ın kişiliği gösterilmektedir. Nâsır'ın "genç ve sıhhatli oluşu, toprak veya para sınıfından olmayışı, halka kendini benimsetmiş olması" gibi üç basit meziyeti sistemli bir sosyalist ekonomisinin hayata geçirilmesi için yeterli gösterilmektedir. Bu niteliklerin yanında onun ayrıca yurtsever,

milliyetçi ve dindar gibi meziyetlere sahip olması bu süreçte yaşamsal bir rol oynamıştır. Bu unsurların her biri Mısır'daki süreci başarıya ulaştırırken yokluğu Türkiye'deki 27 Mayıs gibi askeri darbesini sonuçları itibariyle başarısızlığa sürüklemiştir. Bu noktada Berkes (1966, s. 10-11) 27 Mayıs devrimi "baştan liderlikten mahrum kalmış, getirdiği yeniliklerin eseri olan anayasanın uygulanması, dönüp dolaşıp toplumsal sınıf mümessilleri olan geleneksel politikacıların eline teslim edilmiştir." Bu minvalde, halkına güvenen ve emperyalizme bağlı kalınarak kalkınmanın gerçekleşmeyeceğini düşünen bir devlet adamı "Atatürk'ün deyimiyle, 'istiklali tam'mı" (Naci, 1965, s. 5) gerektirerek ancak "Ortadoğu'nun en istikrarlı idaresini kurabilmiştir]" (Avcıoğlu, 1963a, s. 3). Bu süreçte siyasi bir aktör olarak Nâsır hissi ve aceleci olmayan ancak dalgalı ve eskisinden farklı (Yön, 1963a, s. 13) bir politik tutum benimseyerek dönemin *Üçüncü Dünya Ülkeleri* için ilham kaynağı olmuştur.

SONUÇ

Yön Dergisi'nin yayın hayatına başlaması ile birlikte Mısır lideri Cemal Abdünnâsır hakkında çeşitli düzeylerde yazı dizileri kaleme alınmıştır. Bu yazıların bir kısmını çeviri kaynaklar oluşturmasına karşın büyük bir bölümünü imzalı ve imzasız özgün makaleler oluşmaktadır. Ancak, belirtmek gerekir ki Nâsır sosyalizmi ya da Nâsır'ın iktidar stratejisi ve politikaları derginin 5 Haziran 1963 tarihli 77. sayısına kadar sıkça işlenmiştir. Bu tarihten itibaren *Yön*, Talat Aydemir öncülüğündeki başarısız darbe teşebbüsüne fikri destek verdiği gerekçesiyle Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından kapatılmıştır. Dergi yayın hayatına başladığı ikinci döneminde (25 Eylül 1964) ise Nâsır'a dair çok daha ihtiyatlı ve sıklığı azalmış yazılar kaleme alınmıştır.

1960'lı yıllar az gelişmiş ülkelerde Üçüncü Dünyacı hareketlerin ve Nâsır öncülüğünde inşa edilen Arap sosyalizminin gittikçe popüler olduğu zamanlardır. Nâsır'ın Mısır ekonomisini uluslararası kapitalizmden korumaya ve iktisadi kurumları millileştirmeye dönük tatbik ettiği politikalar Mısır'ı kapitalist olmayan bir iktisadi ve siyasi gelişmeye doğru sevk etmiştir. Bu gelişmeler *Yöncüler*'de de karşılık bulmaktadır. Yön Dergisi'ndeki metinler doğrultusunda *Yön*'ün düşünce dünyasına Nâsır'ın öncülüğündeki iktisadi ve politik faaliyetler genel olarak başarılı yansımıştır. Mısır'daki bu başarı sosyalizmin *Üçüncü Dünya Ülkelerindeki* başarısı olarak görülmüş ve alternatif bir iktidar politikası/stratejisi olarak sunulmuştur. İstismar edilen, sömürülen ve ezilen az gelişmiş ülke halkları için sosyalizmin tek çıkar yol olduğu ve onun tatbiki için de *Zinde Kuvvetler* şeklinde tasvir ve tasavvur edilen ara tabakaların (parlamento dışı unsurların) rolü ele alınmaktadır. *Yön*'de ara tabakalar olarak ele alınan unsurlar Mısır'da Nâsır'ın başkanlığını yaptığı Hür Subaylar'a karşılık gelmektedir. Bu karşılık Metin Toker'e (1974, s. 44) göre o kadar bariz ve önemlidir ki *Yöncüler* Talat Aydemir'den Alparslan Türkeş'e kadar gözüne kestirdiği her subayda Nâsır'ın ruhunu ve potansiyelini aramıştır. *Zinde Kuvvetler*'e dayalı otoriter bir iktidar tahayyülü

Nâsır üzerinden meşrulaştırılmaya çalışılmaktadır. Zira Nâsır'ın yaptığı gibi ordunun siyasal yaşama müdahalesi ile birlikte parlamento ve siyasal partiler lağvedilecek ve arzulan devrim gerçekleştirilecektir. *Yöncüler*'e göre bu sürecin demokratik olup olmaması önemli değildir. Onlara göre asıl olan düzen değişikliğidir. Nâsır liderliğindeki istikrarlı otoriter rejim, iktisadi bağımsızlık için sarf edilen çabanın bir tezahürüdür ve askeri darbenin sonucudur. Dolayısıyla Mısır'da siyasi ve milliyetçi kaygılarla gerçekleştirilen askeri darbe, nihayetinde sosyo-ekonomik ve siyasi bir devrime dönüşmüştür. *Yön*'ün düşünce dünyasında tahayyül edilen reform çağrısı Mısır'dakine benzer niteliktedir.

YAZAR BEYANI / AUTHOR STATEMENT

Bu çalışma bilimsel araştırma ve yayın etiği kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır. Yazar, çalışmanın tümünü tek başına gerçekleştirmiştir. Yazar, herhangi bir çıkar çatışması bildirmemiştir.

KAYNAKÇA

- Abdülmalik, E. (1963). Ordu ve kalkınma. *Yön*, 77, 13.
- Aren, S. (1962). Sosyalizm tartışmaları. *Yön*, 40, 5.
- Ateş, A. (2012). *1952-2011 Yılları arası Mısır dış politikası* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sosyal Bilimler Enstitüsü, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Avcıoğlu, D. (1962). Sosyalist gerçekçilik. *Yön*, 39, 20.
- Avcıoğlu, D. (1963a). Amerika ve Arap sosyalizmi. *Yön*, 61, 3.
- Avcıoğlu, D. (1963b). Sosyalizme giden yol: Sosyalizmden önce Atatürkçülük. *Yön*, 69, 9.
- Avcıoğlu, D. (1966a). İlerici askeri rejimler ve Marksist teori. *Yön*, 172, 8.
- Avcıoğlu, D. (1966b). Çağımızda ekonomik bağımsızlık mücadelesi: Mısır örneği. *Yön*, 189, 8-10.
- Bayraktar, Ö. (2020). Mısır'daki hür subaylar darbesi ve Türkiye'deki 27 Mayıs Darbesi'nin karşılaştırılması. *Kesit Akademi Dergisi*, 6(25), 608-621.
- Berkes, N. (1966). Arap dünyası uyanıyor mu? *Yön*, 159, 10-11.
- Bölükbaşı, Y. Z. (2022). Kemalizmin yeniden inşasında Yön Dergisi ve İlhan Selçuk. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 57(3), 1923-1946.
- Dino, A. (1965). Bir ilke sorunu. *Yön*, 107, 13.
- Duman, Ö. (2020). Arap Dünyası'nda Mısır lideri Cemal Abdülnasır rüzgârı ve Nasır sonrası 1970-1981 yılları arasında Mısır'ın durumu. *Artuklu Kaime Uluslararası İktisadi ve İdari Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 27-40.

- Erdem, G. (2017). Bağlantısızlıktan bağımlılığa: Nasır Döneminde Mısır-SSCB ilişkileri. *The Turkish Yearbook of International Relations*, 48, 69-98.
- Erdoğan, A. (2019). From the Free Officers Coup to the Arab-Israeli War of 1967: The rise and demise of the radicalization trend in The Middle East, *Turk J Hist*, 69, 169-194.
- Gordon, J. (2006). *Nasser: Hero of the Arab Nation*. Oxford: Oneworld.
- Merriam, S. B. (2018). *Nitel araştırma: Desen ve uygulama için bir rehber* (Çev: S. Turan). Ankara: Nobel.
- Naci, F. (1965). Halkına güvenen halkına söyler. *Yön*, 122, 5.
- Osman, T. (2011). *Egypt on the brink: From the rise of Nasser to the fall of Mubarak*. Hampshire: Yale University Press Publications.
- Punch, K. F. (2016). *Sosyal araştırmalara giriş-nicel ve nitel yaklaşımlar* (Çev: D. Bayrak, H. B. Arslan ve Z. Akyüz). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Selçuk, İ. (1962). Nasır'a övgü. *Yön*, 28, 6.
- Toker, M. (1971). *Solda ve sağda vuruşanlar*. Ankara: Akis Yayınları.
- Tümer, M. (1961). Nasır'ın sosyalizmi. *Yön*, 1, 19.
- Yön. (1962a). Ortadoğu: Arap sosyalizmine doğru. *Yön*, 10, 17.
- Yön. (1962b). Mısır. *Yön*, 24, 17.
- Yön. (1962c). Milli Yasa. *Yön*, 41, 10-11.
- Yön. (1962ç). Milli Yasa. *Yön*, 42, 10.
- Yön. (1962d). Milli Yasa. *Yön*, 42, 11.
- Yön. (1962e). Demokrasi en büyük düşmanı, yalancı demokrasidir... *Yön*, 44, 10.
- Yön. (1962f). Atatürk'ün özlediği Türkiye'yi kurabildik mi?, *Yön*, 47, 12.
- Yön. (1963a). Birlik, hürriyet ve sosyalizm ve Türkiye. *Yön*, 65, 13.
- Yön. (1963b). Kooperatifçi demokratik sosyalizm. *Yön*, 66, 13.
- Yön. (1966). İlerici askeri rejimler ve Marksist teori. *Yön*, 172, 8.